

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

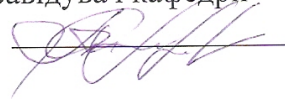
Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського

Кафедра права, філософії та політології

ПОГОДЖЕНО

Протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.

Завідувач кафедри

проф. Чорний О.О.

СИЛАБУС
навчального курсу
**«ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В
УКРАЇНІ»**

Галузь знань – 03 Гуманітарні науки

Напрямок підготовки 033 філософія.

Спеціальність – Філософія

Освітній ступінь – магістр

Форма навчання – денна, заочна

Форма підсумкового контролю – залік

Викладач – Шеремет Олег Семенович, професор кафедри права, філософії та політології.

Тел.: моб. +38(097)389 65 02

E-mail: sheremet.oleg.cn@gmail.com

Години консультацій – що п'ятниці 12.00.-13.00

1. Анотація курсу

Курс «Філософсько-правові основи виборчого процесу в Україні» розрахований на вивчення правових відносин в соціально-політичній сфері, опанування правового механізму їх регулювання, отримання необхідних навиків тлумачення і застосування положень законодавчих і нормативно-правових актів визначення свого правового положення і захисту особистих виборчих прав у сфері юрисдикції держави Україна.

Навчальний курс «Філософсько-правові основи виборчого процесу в Україні» розрахований на здобувачів вищої освіти магістра з урахуванням наявності у них базового рівня знань (освітнього ступеня бакалавра). Здобувачі навчаються за освітньо-професійними програмами підготовки магістра. Курс побудований відповідно до вимог Європейської Кредитно-Трансферної системи (ECTS).

Курс «Філософсько-правові основи виборчого процесу в Україні» для студентів магістратури розрахований на II-й семестр, передбачає 24 лекційних години для денної форми, 8 лекційних годин – для заочної форми. У змісті курсу можна виділити чотири змістові модулі.

Змістовий модуль 1.

Змістовий модуль 1. Виборче право. Теоретико-правові засади організації виборчого процесу.

Тема 1. Виборче право як навчальна дисципліна.

Категорійно-понятійний апарат виборчого права. Предмет та метод виборчого права. Нормативно-правова база виборчого права: поняття, особливості та види. Конституційно-правові відносини у сфері виборчого права: поняття та характерні риси. Конституційно-правовий інститут виборів: поняття та система. Філософсько-правове розуміння виборчого процесу. Суспільно-політичні функції виборів. Поняття та загальна характеристика принципів виборчого права. Принципи міжнародного правового регулювання виборчого права. Конституційні принципи виборчого права. Виборче право у системі національного права. Виборче право як складова конституційного права.

Тема 2. Джерела виборчого права .

Поняття джерел виборчого права: характерні риси та ознаки. Джерела природного та позитивного виборчого права. Джерельна база виборчого права України. Проблема оновлення та функціонування виборчого права в Україні.

Тема 3. Суб'єкти виборчого процесу.

Поняття суб'єкта виборчого права України. Конституційно-правові підвалини виборчої суб'єктності в Україні. Класифікація суб'єктів виборчого процесу. Виборче цензування та його різновиди. Поняття пасивного виборчого права та засоби його забезпечення. Виборчі права внутрішньо переселених осіб в

Україні. Правова база діяльності міжнародних та іноземних спостерігачів на виборах в Україні.

Змістовий модуль 2. Правовий аспект виборчого процесу.

Тема 4. Конституційно-правові засади організації виборчого процесу. Виборчий процес як предмет теоретико-правового дослідження. Поняття та функції виборчого процесу. Загальні засади організації виборчого процесу: призначення виборів, поняття та класифікація виборчих округів, способи організації виборчих округів, стандарти виборчого адміністрування. Правила та порядок створення та функціонування виборчих органів. Конституційно-правовий статус виборчих органів та інших органів публічної влади. Класифікація виборчих комісій. Характеристики конституційно-правового статусу Центральної виборчої комісії в Україні. Реєстр виборців: поняття та особливості виборчих списків. Правові процедури висування кандидатів. Правові основи проведення передвиборчої агітації: міжнародно-правові стандарти, форми передвиборчої агітації, принципи проведення передвиборчої агітації. Процедура голосування та встановлення результатів виборів. Джерела та порядок фінансування виборів: суб'єкти фінансування виборів, обмеження щодо політичного фінансування, поняття та структурні елементи виборчого фонду.

Тема 5. Виборчі технології як наукова категорія: сутність та класифікація. Зміст та сутність поняття «виборчі технології». Виборчі технології як різновид політичних технологій. Виборчі технології та політичний маркетинг. Основні підходи до дослідження політичного ринку. Специфіка сегментування та фактори впливу на політичний ринок. Особливості створення політичного іміджу. Загальна характеристика маніпулятивних виборчих технологій. Специфіка застосування маніпулятивних технологій у засобах масової інформації. Види маніпулятивних виборчих технологій під час підготовки та проведення виборів в Україні. Особливості протидії маніпулятивним виборчим технологіям.

Тема 6. Порушення та захист виборчого права в Україні.

Поняття та класифікація порушень виборчого права в Україні. Маніпулятивні технології у виборчому процесі та їх правова оцінка. Юридична відповідальність за порушення виборчого права в Україні. Роль та функції судової системи України у захисті виборчих прав громадян України. Посадовий захист виборчих прав громадян України. Міжнародна судова система та її роль у реалізації та захисті виборчих прав громадян України.

Змістовий модуль 3. Виборчі системи.

Тема 7. Виборча система як правова категорія.

Поняття та змістовна характеристика виборчої системи. Виборча система у актах та нормах міжнародного права та джерелах «м'якого» права. Системоутворюючі елементи виборчої системи. Мажоритарні виборчі системи: поняття та специфіка застосування. Мажоритарна виборча система абсолютної більшості. Мажоритарна виборча система відносної більшості. Мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості. Преференційна мажоритарна виборча система. Мажоритарні виборчі системи у багатомандатних округах. Пропорційні виборчі системи: переваги та недоліки. Методи розподілу мандатів з допомогою виборчої квоти. Методи дільників для розподілу мандатів. Виборчий бар'єр. Пропорційні системи закритих і відкритих списків. Багаторівневі пропорційні системи. Змішана виборча система як результат комбінування (об'єднання) мажоритарної та пропорційної систем. Симетричні та асиметричні змішані виборчі системи. Модифіковані (напівпропорційні) виборчі системи: поняття та ознаки. Напівпропорційна виборча система з преференційним голосуванням. Система комулятивного вотуму. Система єдиного перехідного (непередаваного) голосу. Особливості застосування та визначення результатів голосування за системою єдиного переданого голосу.

Тема 8. Конституційно-правові засади обрання очільника держави.

Особливості правового статусу глави держави. Конституційно-правові вимоги до кандидата на посаду президента за законодавством зарубіжних держав. Класифікація виборів президента: прямі, непрямі та багатоступеневі вибори президента. Прямі вибори президента виборцями. Вибори президента парламентом. Вибори президента колегією виборців. Вибори президента парламентом та представниками суб'єктів федерації чи представниками місцевого самоврядування.

Тема 9. Референдум та законодавча ініціатива.

Поняття та предмет референдуму. Принципи проведення референдумів. Класифікація референдумів. Правові акти референдумів. Особливості реалізації права законодавчої ініціативи. Загальна характеристика референдного процесу в Україні. Органи, що забезпечують проведення референдумів в Україні. Порядок проведення всеукраїнського референдуму. Організація та особливості проведення місцевих референдумів в Україні. Гарантії референдного процесу в Україні.

Змістовий модуль 4. Конституційно-правові принципи реалізації виборчого права.

Тема 10. Конституційно-правові засади проведення виборів в Україні Поняття та види виборчого процесу в Україні. Виборчий процес при проведенні виборів Президента України. Виборчий процес при проведенні

виборів народних депутатів України. Выборчий процес при проведенні місцевих виборів в Україні.

Тема 11. Выборче право та виборчі системи зарубіжних країн.

Выборче право і виборча система Франції. Джерела виборчого права Франції. Выбори до Сенату та Національної Асамблеї. Выбори президента Франції. Особливості проведення референдуму. Выборче право Італії. Джерела виборчого права Італії. Особливості організації та проведення виборів до парламенту. Выбори президента Італії. Народна законодавча ініціатива та референдум. Выборче право та виборча система Польщі. Джерела виборчого законодавства. Порядок проведення виборів до Сейму та Сенату. Выбори Президента. Выборче право та виборча система Великобританії. Выбори в парламент. Організація референдуму. Выборча система та виборче право Угорщини. Особливості проведення виборів до Державних зборів Угорщини. Выбори Президента. Народна законодавча ініціатива та особливості її реалізації. Выборче право Японії. Система парламентських виборів. Выбори органів місцевого самоврядування. Загальна характеристика виборчого права Індії. Джерела індійського виборчого права. Специфіка формування виборчих списків. Активне та пасивне виборче право в Індії. Організація виборів та виборчий процес у КНР. Поняття, ознаки та специфіка проведення політичних консультацій. Выборча система та виборче право США. Джерела виборчого права США. Організація виборів до Конгресу. Особливості проведення президентських виборів.

Тема 12. Конституційно-правові аспекти розгляду виборчих спорів.

Поняття та загальна характеристика виборчого спору. Категорії виборчих спорів та строки їх вирішення. Юридична відповідальність за порушення виборчого права.

В основу курсу покладені принципи інтегральності і системності юридичних і філософсько-правових знань, міждисциплінарного зв'язку сучасної науки, які сприяють виявленню основних напрямків засвоєння чинного теоретичного та нормативного матеріалу, формування у студентів відповідних до фахового спрямування навичок і вмінь у сфері функціонування навчальних закладів.

Формою підсумкового контролю якості знань, навичок, вмінь студентів є заліки у II-ому семестрі.

2. Передреквізити курсу.

Для освоєння змісту навчального курсу необхідно засвоїти навчальний матеріал з такими фундаментальними і галузевими дисциплінами як філософія права, конституційне право, адміністративне право, цивільне право т.п.

3. Постреквізити курсу.

Після вивчення дисципліни силабусу отримані здобувачем вищої освіти магістра знання, вміння та навички будуть необхідні для засвоєння навчального матеріалу аспірантури з філософії.

4. Мета курсу.

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософсько-правові основи виборчого процесу в Україні» є опанування студентами-магістрами комплексу правових знань щодо теоретичних та практичних аспектів виборчого права в контексті формування правової свідомості здобувачів вищої освіти. Формування у студентів знань та вмінь орієнтації в політико-правовому полі України, основ практичного використання правових засад виборчого процесу в Україні.

5. Очікувані результати курсу.

Магістр повинен вміти:

- реалізовувати правові норми, норми етики та моралі професійної діяльності у процесі навчання і роботи;
- виявляти, аналізувати та розв'язувати конкретні проблеми правового та етичного характеру, що виникають у виборчому процесі;
- аналізувати конкретні життєві ситуації на предмет визначення наявності чи відсутності порушення у виборчому процесі правових норм і норм професійної етики та моралі;
- застосовувати на практиці одержані теоретичні знання щодо правового регулювання відносин в сфері виборчого права;
- самостійно вирішувати практичні завдання, використовуючи положення відповідних нормативно-правових актів;
- правильно визначати обсяг прав та обов'язків здобувача вищої освіти навчального закладу під час виборчого процесу;
- вільно та швидко орієнтуватися у розгалуженій системі джерел виборчого права України;
- застосовувати чинне виборче законодавство під час вирішення практичних завдань, виходячи також і з його сучасного теоретичного обґрунтування;
- робити аналітичні прогнози в аспекті розвитку виборчого законодавства України та зарубіжних держав;
- формулювати та обґрунтовувати юридичні висновки, пропозиції та рекомендації з проблематики виборчого права;
- самостійно організовувати та проводити комплексні дослідження, а також використовувати сучасні інформаційні та комунікативні технології при проведенні наукових досліджень в даній сфері;
- вести діалог та аргументувати власну позицію на предмет актуальних питань виборчого права під час наукових і ділових дискусій, переговорів, судових дебатів, публічного виступу в судах та інших органах;

Магістр повинен знати:

- законодавчі та нормативно-правові засади організації виборчого процесу, вміння їх аналізувати та пояснювати;
- поняття та класифікацію виборчих систем;
- концептуальні засади реформування та основні напрямки вдосконалення виборчого права в Україні;
- навички ведення діалогу й аргументування під час наукових і ділових дискусій, переговорів, судових дебатів, публічного виступу в судах та інших органах державної влади;
- основні види порушень виборчого права в Україні та форми його захисту;

6. Організація навчання.

Для студентів стаціонарної форми навчання

Змістовий модуль	№ п/п	Тема	Кількість годин			
			лекції	Семін	СРС	Всього
Модуль 1. Виборче право. Теоретико-правові засади організації виборчого процесу.						
	1	Виборче право як навчальна дисципліна	2		6	8
	2	Джерело виборчого права	2		6	8
	3	Суб'єкти виборчого процесу	2		5	7
Модуль 2. Правовий аспект виборчого процесу.						
	4	Конституційно-правові засади організації виборчого процесу.	2		5	7
	5	Виборчі технології як наукова категорія: сутність та класифікація.	2		5	7
	6	Порушення та захист виборчого права в Україні.	2		6	8
Модуль 3. Виборчі системи.						
	7	Виборча система як правова категорія.	2		5	7
	8	Конституційно-правові засади обрання очільника держави.	2		6	8
	9	Референдум та законодавча ініціатива	2		6	8
Модуль 4. Конституційно-правові принципи реалізації виборчого права						
	10	Конституційно-правові засади проведення виборів в Україні.	2		6	8
	11	Виборче право та виборчі системи зарубіжних країн.	2		5	7
	12	Конституційно-правові аспекти розгляду виборчих спорів.	2		5	7
Разом годин			24		66	90

Для студентів заочної форми навчання

Змістовий модуль	№ п/п	Тема	Кількість годин			
			лекції	Семін	СРС	Всього
Модуль 1. Виборче право. Теоретико-правові засади організації виборчого процесу.						
	1	Виборче право як навчальна дисципліна	2		6	8
	2	Джерело виборчого права			7	7
	3	Суб'єкти виборчого процесу			7	7
Модуль 2. Правовий аспект виборчого процесу.						
	4	Конституційно-правові засади організації виборчого процесу.	2		7	9
	5	Виборчі технології як наукова категорія: сутність та класифікація.			7	7
	6	Порушення та захист виборчого права в Україні.			7	7
Модуль 3. Виборчі системи.						
	7	Виборча система як правова категорія.	2		6	8
	8	Конституційно-правові засади обрання очільника держави.			7	7
	9	Референдум та законодавча ініціатива			7	7
Модуль 4. Конституційно-правові принципи реалізації виборчого права						
	10	Конституційно-правові засади проведення виборів в Україні.	2		7	9
	11	Виборче право та виборчі системи зарубіжних країн.			7	7
	12	Конституційно-правові аспекти розгляду виборчих спорів.			7	7
Разом годин			8		82	90

7. Завдання для самостійної роботи.

№ п/п	Назва теми	Перелік питань, що вивчаються студентом самостійно	Денна форма	Заочна форма
1	2	3	4	5
1	Тема 1. <i>Суб'єкти виборчого процесу.</i>	1. Поняття суб'єкта виборчого процесу. 2. Виборчі цензи та їх види в Україні. 3. Виборчі права внутрішньо переміщеним особам в Україні 4. Участь міжнародних та іноземних організацій у виборах України: правовий аспект .		
3	Тема 2. <i>Виборчі технології як наукова технологія.</i>	1. Поняття виборчої технології. Виборчі технології як різновид політичних технологій. 2. Політичний ринок та основні підходи його дослідження. 3. Політичний імідж. 4. Виборчі маніпуляції.		
	Тема 3. <i>Референдум та законодавча ініціатива..</i>	1. Поняття та предмет референдуму. 2. Конституційно-правові принципи проведення референдумів в Україні. 3. Особливості реалізації права народної ініціативи. 4. Порядок проведення всеукраїнських та місцевих референдумів.		
4	Тема 4. <i>Конституційно-правові аспекти розгляду виборчих спорів.</i>	1. Поняття та загальна характеристика виборчого спору. 2. Види виборчих спорів та їх види. 3. Юридична відповідальність за порушення виборчого права.		
	Всього:			

8. Питання для підсумкового контролю.

1. Поняття та основні підходи щодо розуміння виборчого права.
2. Предмет та метод виборчого права.
3. Норми виборчого права: поняття, особливості та види.
4. Конституційно-правові відносини у сфері виборчого права: поняття та характерні ознаки.

5. Конституційно-правовий інститут виборів: поняття та система.
6. Доктринальні підходи до класифікації виборів. Функції виборів.
7. Поняття та сутнісні риси принципів виборчого права.
8. Місце та значення виборчого права у системі національного права.
9. Виборче право як складова частина науки конституційного права.
10. Поняття та ознаки джерел виборчого права.
11. Джерела природного та позитивного виборчого права.
12. Джерела виборчого права України.
13. Основні тенденції та перспективи розвитку виборчого законодавства України.
14. Поняття та функціональні характеристики виборчого процесу.
15. Загальні засади організації виборчого процесу.
16. Способи призначення виборів.
17. Поняття та класифікація виборчих округів.
18. Універсальні стандарти виборчої геометрії.
19. Виборча дільниця як первинна ланка виборчої інфраструктури.
20. Порядок створення та функціонування виборчих органів.
21. Особливості розмежування конституційно-правового статусу виборчих органів та інших органів публічної влади.
22. Класифікація виборчих комісій.
23. Особливості конституційно-правового статусу Центральної виборчої комісії в Україні.
24. Реєстрація виборців: поняття та особливості складання виборчих списків. Способи висування кандидатів.
25. Правові основи проведення передвиборчої агітації: міжнародно-правові стандарти.
26. Форми та принципи проведення передвиборчої агітації.
27. Процедура голосування та різновиди та структура виборчих бюлетенів.
28. Підрахунок голосів та встановлення результатів виборів.
29. Виборча формула, легальний бар'єр та інші операції алгоритму розподілу операнд.

30. Джерела, порядок та суб'єкти фінансування виборів.
31. Поняття та структурні елементи виборчого фонду.
32. Етимологія поняття «виборчі технології».
33. Виборчі технології як різновид політичних технологій.
34. Виборчі технології та політичний маркетинг.
35. Специфіка сегментування та фактори впливу на політичний ринок.
36. Загальна характеристика маніпулятивних виборчих технологій.
37. Специфіка застосування маніпулятивних технологій у засобах масової інформації.
38. Види маніпулятивних виборчих технологій під час підготовки та проведення виборів в Україні.
39. Особливості протидії маніпулятивним виборчим технологіям.
40. Етимологія поняття, зміст та характерні ознаки виборчої інженерії.
41. Методи виборчої інженерії.
42. Теоретико-методологічні засади виборчої інженерії в Україні.
43. Конституційно-правове забезпечення та перспективи вдосконалення виборчої інженерії в Україні.
44. Поняття та ознаки суб'єктів виборчого процесу.
45. Конституційно-правові засади діяльності суб'єктів виборчого процесу.
46. Класифікація суб'єктів виборчого процесу.
47. Виборчі цензи.
48. Виборча застава.
49. Особливості реалізації виборчого права внутрішньо переміщеними особами в Україні.
50. Специфіка правового статусу міжнародних та іноземних офіційних спостерігачів в Україні.
51. Гарантії діяльності суб'єктів виборчого процесу: поняття та система.
52. Поняття, ознаки та різновиди відповідальності суб'єктів виборчого процесу.
53. Політична культура суб'єктів виборчого процесу.

54. Поняття, змістовна характеристика та системоутворюючі елементи виборчої системи.
55. Виборча система у актах міжнародного рівня та джерелах «м'якого» права.
56. Мажоритарні виборчі системи: поняття, специфіка застосування та класифікація.
57. Пропорційні виборчі системи: переваги та недоліки.
58. Методи розподілу мандатів з допомогою виборчої квоти.
59. Методи дільників для розподілу мандатів.
60. Пропорційні системи закритих і відкритих списків.
61. Багаторівневі пропорційні системи.
62. Змішана виборча система як результат комбінування (об'єднання) мажоритарної та пропорційної систем.
63. Симетричні та асиметричні змішані виборчі системи.
64. Модифіковані (напівпропорційні) виборчі системи: поняття та ознаки.
65. Напівпропорційна виборча система з преференційним голосуванням.
66. Система комулятивного вотуму.
67. Система єдиного перехідного (непередаваного) голосу.
68. Особливості застосування та визначення результатів голосування за системою єдиного переданого голосу.
69. Особливості правового статусу глави держави.
70. Конституційно-правові вимоги до кандидата на посаду президента за законодавством зарубіжних держав.
71. Класифікація виборів президента: прямі, непрямі та багатоступеневі вибори президента.
72. Поняття та предмет референдуму.
73. Класифікація референдумів.
74. Принципи проведення та правові акти референдумів.
75. Особливості реалізації права законодавчої ініціативи.
76. Загальна характеристика референдного процесу в Україні.
77. Органи, що забезпечують проведення референдумів в Україні.

78. Порядок проведення всеукраїнського референдуму.
79. Організація та особливості проведення місцевих референдумів в Україні.
80. Гарантії референдного процесу в Україні.
81. Поняття та види виборчого процесу в Україні.
82. Виборчий процес при проведенні виборів Президента України.
83. Виборчий процес при проведенні виборів народних депутатів України.
84. Виборчий процес при проведенні місцевих виборів в Україні.

9. Теми рефератів.

1. Виборче право, виборча система та джерела виборчого права Франції.
2. Вибори до Сенату та Національної Асамблеї.
3. Вибори президента Франції.
4. Виборче право та його джерела в Італії.
5. Особливості організації та проведення виборів до парламенту та виборів президента Італії.
6. Народна законодавча ініціатива та референдум в Італії.
7. Виборча система та джерела виборчого законодавства Польщі.
8. Порядок проведення виборів до Сейму та Сенату у Польщі.
9. Вибори Президента у Польщі.
10. Виборче право та виборча система Великобританії.
11. Вибори в парламент та організація референдуму у Великобританії.
12. Особливості проведення виборів до Державних зборів Угорщини.
13. Вибори Президента Угорщини.
14. Народна законодавча ініціатива та особливості її реалізації в Угорщині.
15. Система парламентських виборів та особливості організації та проведення виборів органів місцевого самоврядування у Японії.
16. Загальна характеристика виборчого права Індії.
17. Джерела індійського виборчого права.
18. Активне та пасивне виборче право в Індії.
19. Організація виборів та виборчий процес у КНР.

20. Виборча система та виборче право США.
21. Джерела виборчого права США.
22. Виборче право та закони про референдуми в Швейцарії.

10. Порядок оцінювання.

Семестровий підсумковий контроль проводиться у формі заліку, що полягає в оцінці засвоєння магістрами знань на підставі виконання ними певних видів робіт на аудиторних заняттях і виконання індивідуальних завдань.

- а) робота на лекції (активність роботи, ведення зошитів і написання конспектів)..... до 20 балів
- б) самостійна робота (реферат)..... до 15 балів
- в) модульна контрольна робота.....до 20 балів
- г) інші види робіт (наук.робота, творчі завдання, олімпіади) ..... до 20 балів
- д) залік ..... до 25 балів

Ведення конспекту лекцій оцінюється за наступним критеріями: повнота, охайність, грамотність. Наявність усіх компонентів лекцій, які відповідають усім вимогам, може бути оцінено від 10 до 20 балів; неохайне оформлення - від 5 до 10 балів; за відсутності конспекту окремих лекцій або недостатньо повне відображення лекційного матеріалу у конспекті - від 1 до 5 балів.

Відповідь на індивідуальному занятті оцінюється за наступними критеріями:

7 - 8 балів - студент у повному обсязі опрацював програмний матеріал (основну і додаткову літературу, джерела), має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, виявляє розуміння юридичних понять, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні думки і переконливо їх аргументувати, аналізувати юридичну інформацію, здатний презентувати власне розуміння, оцінку правових явищ, має досить міцні навички роботи з нормативно-правовими актами;

5 - 6 балів - студент вільно володіє навчальним матеріалом (опрацював основну і деяку частину додаткової літератури і джерел), узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовує свої висновки конкретними фактами, взятими з підручників, посібників, нормативно-правових документів, може дати порівняльну характеристику правових явищ, визначення понять, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки, узагальнює та застосовує набуті знання;

3 - 4 бали - студент загалом самостійно відтворює програмний матеріал (на рівні підручника), може дати стисло характеристику питання, загалом правильно розуміє правові терміни, але у викладеному матеріалі допускає істотні прогалини, виклад несамотійний (переказ підручника), є певні неточності як у матеріалі, так і у висновках, аргументація слабка;

2 бали - студент за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неповна, в ній налічується багато неточностей, головний зміст матеріалу не розкрито;

1 бал - студент має лише приблизне уявлення про питання, що розглядається на занятті, може сказати два-три речення по суті питання, назвати деякі правові документи, головний зміст матеріалу не розкрито.

Самостійна робота передбачає опрацювання винесених питань і може виконуватися у формі рефератів. В залежності від якості виконання оцінюється від 1 до 15 балів.

За виконання модульної контрольної роботи студенти можуть отримати максимально 20 балів. Неповна відповідь на запитання, в якій налічується багато неточностей, недостатнє володіння науковим апаратом оцінюється від 0 до 10 балів; відповідь, яка позбавлена серйозних неточностей, але має окремі недоліки, оцінюється від 10 до 15 балів. Повна відповідь оцінюється від 15 до 20 балів.

Складання заліку. Якщо студент отримав протягом навчальних модулів незадовільну оцінку (35-59 балів), він може скласти залік, але тільки з дозволу деканату. Кожен студент, який отримав більше 59 балів, має можливість підвищити свій рейтинг під час складання заліку, але не більше, ніж на 25 балів, і є таким, що успішно склав залік.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

Поточне тестування та самостійна робота								Різні форми	Сума
Змістовий модуль 1-2				Змістовий модуль 3-4					100
T1	T2	T3	T4	T5-6	T7-8	T9-10	T11-12		
5	5	5	5	10	10	10	10	40	

11. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Політика курсу.

Здобувач вищої освіти магістра зобов'язаний відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, не запізнюватися, мати відповідний зовнішній вигляд. У разі відсутності через хворобу надати відповідну довідку. Пропущені заняття відпрацьовувати у визначений викладачем час. Студент повинен старанно виконувати завдання, брати активну участь в навчальному процесі.

13. Політика академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності студентами передбачає:

- ✓ Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- ✓ Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- ✓ Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- ✓ Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

14. Рекомендована література

1. Афанасьєва М.В. Виборча інженерія в Україні: теоретико-методологічні засади та конституційно-правове забезпечення: дис. здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук. 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право. Одеса. 2015. 480 с.
2. Альонкін О. Виборче право як складова політичних гарантій права людини на свободу світогляду й віросповідань. // Вибори та демократія – 2009 - № 1 – С 13-17.
3. Баймуратов М. О. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України. Маріуп. держ. ун-т. Представництво європ. орг. публіч. права в Україні. Суми. 2012. 227 с.
4. Барабаш Ю. Установча влада Українського народу як конституційний феномен. // Право України. – 2009 - № 11 – С.73-79.
5. Белов Д.М. Проблеми реформування української моделі державної влади. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». 2012. № 2 (Частина I). С. 57-62.
6. Виборчий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020. № 7. № 8. № 9. Ст.48.
7. Галус О.О. Становлення і розвиток інституту виборів в Україні. Університетські наукові записки. 2013. № 4 (48). С.36-41.

8. Гудзь Л.В. Гарантування виборчих прав громадян у контексті гуманізації конституційного законодавства України. Матеріали Норвезько-української конференції, присвяченої діяльності Ф. Нансена в Україні у 1921–1922 роках. (Харків, 10–11 жовт. 2019 р.). Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна; Посольство Норвегії в Україні. 2019. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/15046>
9. Декларація критеріїв вільних та справедливих виборів Міжпарламентського Союзу URL: <http://www.ipu.org/cnl-e/154-free.htm>
10. Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ, прийнятий 29.06.1990 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082/sp:max25
11. Дячок О. О. Проблеми реалізації громадянами України виборчого права. Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право». №2 (3). URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/3353>
12. Європейська хартія місцевого самоврядування. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
13. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 24-27.
14. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/print
15. І. Верба, О. Губська, І. Кушнір, Б. Мохончук, Н. Писаренко, П. Романюк, Л. Трофімова – Вибори Президента України 2019: посібник для суддів. Київ : «АКGroup». 2019. 212 с.
16. Климкова І. І. Вибори і виборчі системи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП «Видавничий дім «Персонал». 2011. 160 с.
17. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. Національний університет «Києво-Могилянська Академія». К.: Час Друку. 2011. 132 с.
18. Ковач проти України, 07.02.2008, № 39424/02, п. 49
19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року: ратифікована Законом України 17 липня 1997 року № 475/97-ВР разом з першим протоколом та протоколами № 2, 4, 7 та 11. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст. 263.
20. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) від 04.11.1950. Дата ратифікації Україною: 17.07.1997 Дата набрання чинності для України: 11.09.1997 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
21. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, 18.12.1979 Організація Об'єднаних Націй, набрання чинності – 03.09.1981; {додатково Факультативний протокол від 06.10.99} ратифіковано 24.12.1980 із застереженням, зробленим при підписанні URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207/print

22. Конвенція про політичні права жінок, прийнята 20.12.1952 (вступила у дію 07.07.1954), Організація Об'єднаних Націй Набрання чинності від 07.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156
23. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
24. Корнієнко В. Активне виборче право на місцевих виборах в Україні. Юридичний вісник. 2019. № 1. С. 134-139.
25. Марцеляк О. В. Принципи виборів Народних депутатів України загальнотеоретична характеристика). 2018. URL: <http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/3064/1/4.%20%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%86%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BA%20%D0%9E.%20%D0%92..pdf>
26. Натуркач Р.П., Бисага Ю.М., Белов Д.М. Виборче право в правовій системі України: Монографія. Ужгород: ТИМРАНИ. 2015. 140 с.
27. Марцеляк О. Конституційна реформа і модернізація виборчої системи України в контексті світового досвіду. Віче. 2015. № 16. С. 8–12.
28. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 25.12.1965 Генеральною Асамблеєю ООН (ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 21.01.1969). Дата набуття чинності: 04.01.69 р., для України - 07.04.69 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105/print.
29. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 16.12.1966 (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР №2148-VIII від 19.10.73) набув чинності, у тому числі для України, 23 березня 1976 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
30. Мохончук Б. С. Виборча система як динамічний інститут. Публічне право. Київ. 2016. № 1. С. 82-89.
31. Мохончук Б. С. Вплив норм «м'якого права» на формування демократичної виборчої системи. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 1. С. 127- 135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_24
32. Мохончук Б. С. Голоси, кандидати та мандати як кількісні операнди виборчої системи. Вісник Національної академії правових наук України. Харків. 2016. Вип. 2. С. 165-176.
33. Мохончук Б. С. Голосування за «методом Борда» – передумови створення та практика застосування. Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. ІХ Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 4-5 листопада 2016 року). Харків. ТОВ «Видавництво права людини». 2016. С. 88-89.
34. Мохончук Б. С. Інституційний аналіз категорії виборча система. Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів (м. Харків, 2-3

- жовтня 2015 року). Харків. ТОВ «Видавництво права людини». 2015. С. 118-119.
35. Мохончук Б. С. Конституційний контроль за процесом виборчої інженерії: порівняльно-правовий аспект. *Право і суспільство*. Дніпро. 2017. № 2. С. 26-32.
36. Мохончук Б. С. Легальний бар'єр як факультативний елемент виборчої системи. Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: матеріали 8 міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 7-8 квітня 2017 року). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 22-25.
37. Мохончук Б. С. Про вплив виборчих систем на політико-правові процеси (окремі аспекти питання). *Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина: зб. тез наук. доповідей і повідомл. IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Полтава, 26 травня 2016 року). Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2016. С. 26-30.
38. Мохончук Б. С. Реформування виборчої системи по виборам до місцевих рад у контексті децентралізації публічної влади. Від громадянського суспільства – до правової держави: тези доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21 квітня 2017 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 262-265.
39. Мохончук Б. С. Характеристика виборчого округу як комплексного елементу виборчої системи. *European political and law discourse*. Praha. 2016. Vol. 3. P. 105-113.
40. Мохончук Б. С. Щодо змістовної характеристики виборчої системи. *Юридичний вісник*. Одеса. 2015. № 4. С. 310-316.
41. Мохончук Б. С. Щодо питання факторів впливу на елементи виборчої системи. *Виборче право України в контексті європейських демократичних стандартів: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 26-27 травня 2016 року). Київ: Видавничий дім «Стилос», 2016. С. 211-216.
42. Мохончук Б.С. *Виборча система України як конституційно-правовий інститут: дис. здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право*. Харків. 2017. 216 с.
43. Натуркач Р.П., Бисага Ю.М., Белов Д.М. *Виборче право в правовій системі України: Монографія*. Ужгород: ТІМРАНІ. 2015. 140 с.
44. Нестерович В.Ф. *Виборче право України: Підручник*. Київ. Видавництво Ліра-К. 2017. 504 с.
45. Нестерович В.Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 3. С. 163-169. Допоміжна 1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року
46. Нестерович В.Ф. *Поняття та види джерел виборчого права України. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. С. 39-58.
47. Перший Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (20.03.1952) зі змінами, внесеними Протоколом №11. Протокол

ратифіковано Законом України № 475/97-ВР URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535

48. Постанова № 15 Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом» від 01.11.2013.
49. Постанова № 18 Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про Аналіз стану законодавчої бази про вибори Президента України: напрямки та шляхи удосконалення згідно з рекомендаціями Місії ОБСЄ/ БДПЛ зі спостереження за виборами та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) від 18.09.2015.
50. Постанова № 8 Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про аналіз окремих аспектів застосування статті 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» від 22.05.2015.
51. Постанова № 9 Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів про зміну виборчої адреси та місця голосування, уточнення списків виборців, які виникли під час позачергових виборів Президента України та виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних і міських голів» від 12.09.2014.
52. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI . Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
53. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 р. № 474-XIV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14> (втратив чинність).
54. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.
55. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства: Закон України від 16 липня 2020 року. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 36, ст.273): zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20#Text
56. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 3 листопада 2013 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5475-17> (визнано неконституційним згідно з рішенням Конституційного Суду від 26.04.2018).
57. Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 03 липня 1991 року № 1286-XII. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1286-12> (втратив чинність).
58. Про державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року № 698-V. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 20. Ст. 282.

59. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9. Бюлетень законодавства і юридичної практики. 2004. № 11. С. 20-28.
60. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
61. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. №595-VIII. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
62. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>
63. Протокол №12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS N 177). Протокол ратифіковано Законом України № 3435-IV від 09.02.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537/print
64. Резолюція ПАРС «Про ліквідацію обмежень на право голосу» від 25.06.2005 URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-ML2HTMLen.asp?fileid=17364&lang=en#>
65. Рекомендація R(99)15 КМ РЄ державам-членам «Про висвітленням в засобах масової інформації виборчих кампаній», ухвалено на 678-му засіданні заступників міністрів від 09.09.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_726
66. Рішення Європейського суду з прав людини від 7 лютого го 2008 року у справі «Ковач проти України». Офіційний вісник України. 2009. № 82. Ст. 2802.
67. Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 1997 року № 3-зп/1997 у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України. Вісник Конституційного Суду України. 1997. № 2. С. 23-26.
68. Суховецький проти України, 28.03.2006, № 13716/02, п. 50, 53, 67
69. Чижов проти України, 17.05.2005, № 6962/02, п. 40
70. Шмалько проти України, 20.07.2004, № 60750/00, п. 43;
71. Ющенко О. Участь громадян у законотворчому процесі через референдум: сутність та проблеми реалізації. // Віче. – 2008. - № 21. – С.47-50.

15. Інформаційні ресурси.

1. <http://www.portal.rada.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.president.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Президента України.
3. <http://www.kmu.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
4. <http://www.court.gov.ua>. — офіційний веб портал судової влади України.
5. <http://www.supreme.court.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Верховного суду України.
6. <http://www.ccu.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
7. <http://www.cotalogue.nplu.org>. – Національна парламентська бібліотека.
8. <http://www.pravo.biz.ua>. – юридична бібліотека.